

gewerkt aan een zoneringsplan. Uitgangspunt was de scheiding van de verschillende gebruikersgroepen en het versterken van de natuurwaarden. Met name de aanleg van een mountainbike-route bleek een gouden greep. Kwetsbare hellingen worden nu vermeden en de route ligt los van andere paden. Het is een nieuwe voorziening die ruimte vraagt, maar het levert elders meer ruimte op voor bijzondere natuurwaarden. Bovendien ondervinden andere bezoekers vrijwel geen last meer van de actieve fietsers. De route wordt samen met de MTB-club goed onderhouden.

Is op Schiermonnikoog in de zoneringsplan dankbaar gebruikt gemaakt van de grootte van het gebied, het succes van de Brunsummerheide is vooral te danken aan het draagvlak binnen de gebruikersgroep. Maar in het Limburgse zijn de grenzen van de opvang wel bereikt. Wellicht kan met behulp van een meer regionale zoneringsplan de toekomst van natuur en beleving veilig worden gesteld.

Balanceren

Zorg dragen voor natuurkwaliteit en kwaliteit van beleving is soms een moeilijke opgave. Het is zoeken naar de draagkracht van de natuur. Zoneringsplan kan dan een oplossing bieden. De voorbeelden van Schiermonnikoog en Brunsummerheide leren ons dat.

A. Duijndam en L. Schröder zijn werkzaam als beleidsmedewerker bij de Vereniging Natuurmonumenten.

DE LIEFDE TUSSEN LANDGOED EN PUBLIEK

W. Beekman

Veel particulieren stellen hun landgoed open voor het publiek. Dat is niet alleen vanwege de Natuurschoonwet uit 1928, die het mogelijk maakt om het landgoed vrij van successierechten over te dragen aan de volgende generatie. Er is meer: particulier eigendom is te mooi om voor jezelf alleen te houden. Deze schoonheid moet gedeeld worden. Ook bij gemeenteparken is dit geluid te horen. Het publiek als legitimatie van het park. Hoe gaat dat nu in zijn werk, die relatie met het publiek? Schijnt er alleen maar een stralende zon of zijn er ook schaduwen tussen de bomen? Vier voorbeelden.

Suideras: leuker dan een schoolreisje

Landgoed Suideras in Vierakker, nabij Vorden, bestaat voor de helft uit parkbos. Het andere deel is verpacht voor agrarische bestemming. De huidige bewoonster, Charlotte Bonga, behoort tot de jongere generatie, voor wie de publieksfunctie een meerwaarde heeft. Hoewel ze het niet hardop zeiden, zagen de oudere generaties het publiek als de last die je nu eenmaal moet betalen wil je voor de Natuurschoonwet in aanmerking komen. Niet zo vreemd als de mensen bij je tuindeur de bloemen komen plukken uit je particuliere tuin en dan verbaasd zijn als je er wat van zegt: "waar zeurt u over, die bloemen zijn toch van iedereen!" Bonga vindt het bijna een plicht, om al

het moois van het landgoed te delen met andere mensen en ze vertelt met verve over de projecten met kinderen: "Er was een mooie dramaserie van Teleac/NOT onder de titel 'Van Luchtkasteel tot Dassenburcht' (*), waarin het wel een wee van een landgoed naar voren kwam. De Federatie Particulier Grondbezit kwam toen op het idee om ons landgoed te betrekken bij schoolprojecten. We zitten namelijk met een imago probleem. Mensen weten niet wat een landgoed nu precies inhoudt, denken dat je maar een luxe leven leidt, waarvoor je niks hoeft te doen. Aan wie kun je je verhaal beter kwijt dan aan de kinderen? Basisscholen in de buurt werken met lesmateriaal voor de groepen 5 t/m 8 en zo krijgen de kinderen een goed beeld van een landgoed en de natuur. Ook moeten ze

(*)Van Luchtkasteel tot Dassenburcht is een onderwijsproject voor kinderen van 8 tot 12 jaar over natuur en cultuur op landgoederen. Het gaat om verwondering en beleving.

Nederland telt 825 particulieren landgoederen met elk een eigen karakter historie en natuur. Met het project wordt het voor kinderen een avontuur om een landgoed in al z'n facetten te beleven en te waarderen. De leerlingen kruipen als het ware even in de huid van een landgoedeigenaar. Wat is er op een landgoed te beleven? Wie heeft de tuin ontworpen? Wie is nu eigenlijk die mevrouw die in dat grote huis woont? Welke bijzondere planten en dieren kun je er vinden? Misschien is er wel een dassenburcht....

Via een spannende speurtocht ontdekken en beleven de kinderen een landgoed bij hen in de buurt. Voorafgaand aan het bezoek krijgen de kinderen een aantal lessen op school, waardoor ze meer te weten komen over de betekenis van particuliere landgoederen voor de natuur en het cultuurhistorisch erfgoed in Nederland. Van Luchtkasteel tot Dassenburcht gaat over het verleden, maar vooral ook over het hedendaagse leven op een landgoed.

Zie www.sme.nl.

twee buitenlessen doen en die geef ik met veel plezier. Ik leer er zelf het meeste van."

Bonga leert de kinderen niet alleen dat papiertjes in de zak thuishoren en niet op de grond, maar vertelt ook over de geschiedenis van het landhuis, laat ze speurtochten doen en stimuleert het gebruik van alle zintuigen om bomen en planten te leren kennen. "Kinderen worden in groepjes naar buiten gestuurd, soms geblinddoekt naar een boom geleid, die ze dan later moeten herkennen. Ik kreeg laatst een reactie van een kind, dat de excursie veel leuker vond dan het schoolreisje."

Dit project is begonnen in september 2002 en zal het komende jaar doorlopen. Op die manier kan Bonga meer voor het publiek doen dan voor de volwassenen, die er hun hond komen uitlaten. Dat zijn er namelijk niet zoveel, want het landgoed ligt in een zeer rustige omgeving. Wel loopt er door het landgoed een ANWB-fietsroute, waar veel gebruik van wordt gemaakt. Bonga: "De meeste wandelaars komen af op het landhuis, waar een idyllische wandeling van zo'n tien minuten omheen loopt. De rest van het gebied van 154 hectare bevat veel verborgen hoeken waar niemand komt. Zo is er een pad door weilanden en houtsingels, maar dat moet je gaandeweg ontdekken. We laten dat aan de mensen zelf over."

Mariënwaardt: duidelijkheid voorop

Geheel anders dan Suideras, trekt de Heerlijkheid Mariënwaardt al sinds 1734 veel publiek. Graaf Bijlandt, voorouder van de huidige bewoner F. van Verschuer, kocht het landgoed met de nadrukkelijke wens om het voor publiek toegankelijk te maken. Dit sociale gevoel heeft de familie de eeuwen erna begeleid.

Van Verschuer is al zo'n acht jaar als directeur werkzaam van een bedrijf met 40 mensen: "Onze relatie met het publiek is uitstekend. Sterker nog: de aanwezigheid van bezoekers is onze legitimatie voor het bezit van een dergelijk landgoed. Het kan niet zonder publiek bestaan. Onze houding is: maak er iets moois van met elkaar!" Die

Bewoonster Bonga van landgoed Suideras leert de kinderen niet alleen dat papiertjes in de zak thuishoren en niet op de grond, maar vertelt ook over de geschiedenis van het landhuis, laat ze speurtochten doen en stimuleert het gebruik van alle zintuigen om bomen en planten te leren kennen.

oproep wordt ook gedeeld door de Vriendenvereniging, die nauw betrokken is bij het landgoed.

Van Verschuer onderscheidt drie groepen bezoekers. Naast de wandelaars en fietsers zijn dat de bewoners van de vier omliggende dorpen en de bezoekers die speciaal komen voor de jaarlijkse evenementen. Een voorbeeld daarvan is de landgoedfair, een 5-daags spektakel, waar 40.000 mensen op afkomen. Er zijn stands met de producten van het eigen land, demonstraties met paarden, bezoeken aan het landhuis en rondleidingen. Mariënwaardt verkoopt in de winkel producten uit het 400 hectare tellende biologische bedrijf, zoals kaas, jams en chutneys. Die producten worden onder de eigen naam geleverd aan 110 winkels in Nederland.

Van Verschuer: "Wij willen het verhaal van het landgoed overbrengen aan het publiek en de producten zijn daar een goed middel voor. Ook zijn er talloze folders die inzage geven in de historie van het landgoed en het landbouwbedrijf, met melkvee, akkerbouw en fruitteelt. We gaan niet speciaal mensen aantrekken, maar proberen de natuurlijke loop van het publiek zo goed mogelijk te begeleiden. Daartoe geven we ook folders met routekaartjes."

Op de vraag naar overlast door het publiek reageert Van Verschuer heel resoluut: "Ons publiek geeft geen over-

last. Enige uitzondering is misschien het kanopubliek, dat via de Linge aanmeert. Maar dat mag geen naam hebben. We hebben een goed systeem van afvalverwerking. Nee, het publiek heeft een toegevoegde waarde voor ons landgoed. Wel een probleem zijn de auto's. In goed overleg met de omringende gemeenten, de VVV en ANWB, proberen we de helft van de openbare wegen rondom het landgoed autovrij te krijgen. De mensen kunnen beter met de fiets naar ons toekomen."

Van Verschuer wil graag een advies kwijt aan de beheerders van een landgoed: "Wees vooral heel duidelijk over de wandelpaden, het afval, de plaats waar je een kopje koffie kunt drinken. Laat het publiek meteen weten wat ze krijgen, door wandelroutes uit te zetten met kilometers en wandelduur erbij. Geef informatie over de gebouwen, over historie en natuur."

Het succes van deze benadering blijkt enerzijds uit de populariteit van het landgoed en anderzijds uit het geringe aantal overtredingen dat de vaste opzichter te verwerken krijgt. Mariënwaardt geeft ook rondleidingen door vrijwilligers, die een natuurtraining van het IVN hebben gehad en door de eigen staf zijn geschoold in de geschiedenis van het terrein. Een groep van minimaal 12 mensen betaalt een kleinigheid om de kosten te dekken.

Op 40 hectare van Kernhem is een zorgboerderij met biologische producten, er is een pannenkoekenhuis, een tuincentrum en een ecologische geitenboerderij. De klapper is de tuinmanifestatie "Fleurig". Foto Kina/H.J. Roersma.

82

Tijdens de rondleidingen worden delen van het terrein bezocht die normaal gesloten zijn voor het publiek, zoals de Middeleeuwse eendenkooi.

Van Verschuer: "Het landgoed heeft een duidelijke boodschap voor het publiek: alleen de biologische landbouw is geschikt voor de combinatie van landbouw, natuur en bosbeheer."

Haarlemmer Hout: geen publiek is veel erger

De Haarlemmer Hout is vergroeid met Haarlem. Ooit was het een bos dat zich uitstreckte tot aan Zandvoort, waarin de varkens werden vetgemest. Nu is het al eeuwen een publieksterrein, waar de Haarlemmer met zijn kinderen naar de kinderboerderij gaat, zijn hond uitlaat of gewoon op een bankje geniet van de bomen. Vooral eiken en beuken, maar ook linden voor het visuele effect. Er is zelfs een Stichting "De Houten Haarlemmer" die zich het lot van de Hout mede aantrekt.

Lex Wijnbeek, beheerder van de Hout: "Vorig jaar hebben we een bord geplaatst met daarop de geschiedenis van een boom en van het bos aan de hand van een plak hout met jaarringen. Zo kun je vanaf 1795 tot nu zien, wat zo'n boom allemaal heeft meegemaakt. Het gaat hier om een plak van een eik, die naast het bord heeft gestaan. We proberen zo de plaatselijke geschiede-

nis te verbinden aan de grote historie, die we uit de boeken kennen."

Jaarlijks zijn er schoolklassen een week lang in de Hout actief met natuureducatie, ondersteund door het plaatselijke NME-centrum. Het contact met het publiek wordt dagelijks onderhouden door een gepensioneerd opzichter. Die heeft het moeilijk met de verruwing, want hangjongeren vernielen het meubilair en laten een bende achter.

Ouderen kunnen hierdoor moeilijker een rustig plekje vinden en het probleem dreigt uit de hand te lopen. Samen met opbouwwerkers, politie, omwonenden en wijkraden wordt naar een oplossing van dit probleem gezocht.

Toch is het publiek meer dan welkom in de Hout. Stadsecoloog Dick Vonk: "De publieksvoorziening is de enige structurele waarde van het bos. Ik zeg vaak: in de Haarlemmer Hout gaat alles net niet fout. Met alle publieksdruk, met de trage besluitvorming en met de vernielingen zou het veel slechter kunnen zijn, maar het bos heeft kennelijk een beschermengel."

De 32 hectare bos is ook de plek waar Haarlemmers hun hond uitlaten en daarvoor zijn speciale veldjes aangewezen. Vonk: "Die hondenspies is het ergste, want dat levert voetrot op bij de bomen. Ook verstoren honden de broedvogels en lopen ze met hun baasje buiten de paden. Allemaal heel kwalijk, maar ik zie ook de goede kant:

dankzij de honden is er gratis sociale veiligheid in het bos. Zo leer je omgaan met het publiek, dat overigens niet heilig is. Met houtrillen (langwerpige stapelingen van snoeihout) proberen we niet alleen de wind over de bodem te breken, maar ook de doorloop van het publiek te remmen. Je moet het publiek zachtjes corrigeren en dan komt alles wel goed."

Rond 1990 was er veel commotie over de verzuring van het bos en het publiek kwam toen massaal met eierdoppen en schelpen aanzetten om de bodem te bekalken. Vonk was daar niet gelukkig mee, wel met de publiciteit die het opleverde. Nu wordt de bodem tweejaarlijks bekalkt aan het einde van de winter en meent Vonk een lichte verbetering te zien in de kruidlaag.

De veiligheid van het publiek gaat boven alles en daarom worden gevaarlijke bomen omgehakt. Zonder publiek zouden ze blijven staan om hun bijdrage te leveren aan het ecosysteem. Vonk: "Ach ja, in de Haarlemmer Hout zijn de verhalen dikker dan de laag bladeren op de bodem. Soms is het publiek wel eens een last in het bos, maar geen publiek is veel erger, want dan zou de grond snel een bouwkaal zijn. Zoveel druk ligt er op een stukje grond in de randstad."

Kernhem: veelheid aan functies

Aan de noordkant van de gemeente Ede ligt het landgoed Kernhem, ongeveer 40 hectare groot met bos en landbouwfuncties. In 1970 ging het van privé-eigendom over naar de gemeente en aan het einde van de jaren tachtig heeft een herstelplan de aantrekkelijkheid voor het publiek vergroot. Ede bouwt momenteel aan de westkant van Kernhem een gelijknamige woonwijk en de bedoeling is, dat de bewoners in het park kunnen wandelen. Er lopen ook fietspaden door het terrein.

De heer J. Lub is als beleidsadviseur voor het buitengebied betrokken bij het landgoed: "Op die 40 hectare hebben we heel wat functies bij elkaar gebracht. Zo is er de zorgboerderij Macandra, waar het publiek de biologische producten kan kopen, een pannenkoekenhuis, een tuincentrum en een ecologische geitenboerderij. Maar de klapper bij ons

is de tuinmanifestatie "Fleurig", die nu voor de derde keer wordt georganiseerd. Daar komen in drie weken tijd zo'n 100.000 bezoekers op af. Er zijn modeltuinen en er is verkoop van allerlei typisch landelijke producten."

Toch is dit publiek niet alleen maar prettig voor het landgoed, want er huist ook een kolonie rosse vleermuizen. Lanen met oude bomen blijven speciaal voor deze dieren in tact en dode bomen worden gecandelaberd. Om de dieren te ontzien, mogen de bezoekers van Fleurig na halftien 's avonds niet meer in de tuin komen. Lub: "Er zijn speciale IVN-gidsen, die vleermuiswandelingen verzorgen. Je kunt de dieren niet zien, maar wel horen door middel van speciale detectoren, die het geluid versterken. Ook zijn er wandelingen onder leiding van het "Gilde" in Ede, waarbij het publiek alles te horen krijgt over het landhuis en de natuur op het landgoed."

W. Beekman is freelance journalist.

ZIJN DE BOS- EN NATUUR- GEBIEDEN IN NEDERLAND TOEGANKELIJK GENOEG?

R. Abma

Toen de Grontmij in 1995 een onderzoek deed naar de openstelling van bos- en natuurgebieden, bleek dat 79% van de terreinen op een of andere wijze toegankelijk was voor bezoekers – bijvoorbeeld openstelling op wegen en paden of volledige openstelling. Het viel op, dat de mate van openstelling verschilde bij de belangrijkste terreinbeheerders. Zo had Staatsbosbeheer 81% van haar totale areaal opengesteld, Natuurmonumenten 77% van haar totale areaal, Provinciale landschappen 71% en Defensie 40%. Verder is er onderscheid gemaakt in droge en natte terreinen, waarbij duidelijk werd, dat droge bos- en natuurterreinen toegankelijker zijn voor bezoekers. De gegevens zijn natuurlijk ook op regionale verschillen te analyseren. Grote verschillen zijn daar niet in te ontdekken, maar wel valt het bijvoorbeeld op, dat de regio Noord het grootste aanbod volledig opengesteld bos- en natuurterrein heeft (9%). Tevens blijkt dat er bij de Provinciale Landschappen wel wat grotere regionale verschillen te zien zijn. Zo bezitten zij in de regio Noord relatief de grootste hoeveelheid afgesloten terrein (42%), maar in de regio Oost juist de kleinste hoeveelheid afgesloten terrein (13%).

83

Agenda

De openstelling van bos- en natuurterreinen is vervolgens expliciet op de beleidsagenda gekomen. Zo streeft het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit naar een openstelling van 90 % in 2020. Staatsbosbeheer heeft dat percentage inmiddels al gehaald en het is de bedoeling dat andere terreinbeherende organisaties dat voorbeeld zullen volgen. Om de vorderingen op dit gebied te kunnen volgen, heeft het

ministerie van LNV dit jaar aan Stichting Recreatie, Kennis- en Innovatiecentrum opdracht gegeven een herhalingsonderzoek uit te voeren naar de openstelling van bos- en natuurterreinen in Nederland. Eind 2003 moet dat onderzoek klaar zijn.

In grote lijnen wordt bij dit herhalingsonderzoek dezelfde opzet als bij het onderzoek uit 1995 gehanteerd. In verband met de – beperkte – beschikbare onderzoekstijd concentreren we ons hierbij in eerste instantie op de situatie

Bijna 80% van het bos is toegankelijk op paden. Foto: Hans Dekker.